



MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 3, 2019. Issue 2.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies



Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS
MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

Publishing this issue of MJSS was supported by the Ministry of Science of
Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 200 copies



Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

CONTENTS:

NUMBER OF BOSNIAKS FROM SANDZAK IN TURKEY Sasa MRDULJAS	167
THE CREATION OF THE MONTENEGRIN MONETARY SYSTEM Jovan MUHADINOVIC	189
THE PRESSURE OF THE AUSTRO-HUNGARIAN EMPIRE ON MONTENEGRO TO RENOUNCE ITS NATIONAL POLICY IN HERZEGOVINA Nada TOMOVIC	203
MONTENEGRO IN THE FIRST WORLD WAR (1914-1918) Nenad PEROSEVIC	213
REVIEWS:	225
DEBATE: DIGITAL TECHNOLOGIES AND HUMANITIES Ivan TEPAVCEVIC	227
SCIENTIFIC CONFERENCE: FROM AB REVOLUTION TO NATO Amel DURUTLIC	233
LECTURE: 30 YEARS SINCE THE FALL OF THE BERLIN WALL Artur DMOCHOWSKI	235
ANATOMY OF ONE TRIAL, BOOK REVIEW: NEVENKA TROMP - SMRT U HAGU Adnan PREKIC	239
KING PETAR, BOOK REVIEW: ČEDOMIR ANTIĆ - KRALJ PETAR PRVI Milan SCEKIC	243
RARE SCIENTIFIC AND RESEARCH SUCCESS, BOOK REVIEW: RADOJICA PAVIČEVIĆ - WERK Slobodan CUKIC	253
MEMOIR OF MONTENEGRIN PRINCESS, BOOK REVIEW: MILICA JUTA PETROVIĆ NJEGOŠ – MEMOARI JEDNE NJEMAČKE PRINCEZE Nenad PEROSEVIC	257
GUIDE TO UNDERSTANDING CRIME, BOOK REVIEW: MAX BERGHOLZ, NASILJE KAO GENERATIVNA SILA Adnan PREKIC	259
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	265

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 200 primjeraka



Volume 3, 2019. Issue 2. Podgorica, December 2019.

SADRŽAJ:

BROJ SANDŽAČKIH BOŠNJAKA U TURSKOJ Saša MRDULJAŠ	167
FORMIRANJE CRNOGORSKOG MONETARNOG SISTEMA Jovan MUHADINović	189
PRITISCI AUSTROUGARSKE DA CRNA GORA ODUSTANE OD SVOJE NACIONALNE POLITIKE U HERCEGOVINI Nada TOMOVIĆ	203
CRNA GORA U PRVOM SVJETSKOM RATU (1914-1918) Nenad PEROŠEVIĆ	213
PRIKAZI:	225
DEBATA: DIGITALNE TEHNOLOGIJE I HUMANISTIČKE NAUKE Ivan TEPAVČEVIĆ	227
NAUČNA KONFERENCIJA: OD AB REVOLUCIJE DO NATO-a Amel DURUTLIĆ	233
PREDAVANJE: TRIDESET GODINA OD PADA BERLINSKOG ZIDA Artur DMOCHOWSKI	235
ANATOMIJA JEDNOG SUDSKOG PROCESA, PRIKAZ KNJIGE: NEVENKA TROMP - SMRT U HAGU Adnan PREKIĆ	239
KRALJ PETAR, PRIKAZ KNJIGE: ČEDOMIR ANTIĆ - KRALJ PETAR PRVI Milan SČEKIĆ	243
RIJEDAK NAUČNI I ISTRAŽIVAČKI PODVIG, PRIKAZ KNJIGE: RADOJICA PAVIĆEVIĆ - WERK Slobodan ČUKIĆ	253
MEMOARI CRNOGORSKE PRINCEZE, PRIKAZ KNJIGE: MILICA JUTA PETROVIĆ NJEGOŠ – MEMOARI JEDNE NJEMAČKE PRINCEZE Nenad PEROŠEVIĆ	257
VODIČ ZA RAZUMIJEVANJE ZLOČINA, PRIKAZ KNJIGE: MAX BERGHOLZ, NASILJE KAO GENERATIVNA SILA Adnan PREKIĆ	259
UPUTSTVA ZA AUTORE	267

Review

ANATOMIJA JEDNOG SUDSKOG PROCESA

Prikaz knjige: Nevenka Tromp, *Smrt u Hagu - nedovršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*, University press, Sarajevo, 2019. str. 375.

Adnan PREKIĆ

University of Montenegro, Faculty of Philosophy - History department,
Danila Bojovića bb, Nikšić, Montenegro
e-mail: adnanp@ucg.ac.me

Regionalnu, historiografsku scenu u 2019. godini obilježilo je nekoliko izdanja sarajevske kuće *University press*. U njihovoj ediciji *Međunarodna biblioteka*, početkom 2019. godine, objavljena je i knjiga profesorice Univerziteta u Amsterdamu Nevenke Tromp: *Smrt u Hagu – nedovršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*. Sarajevsko izdanje predstavlja prevod knjige: *Prosecuting Slobodan Milošević – The Unfinished Trial*, koju je na engleskom jeziku 2016. godine publikovao renomirani britanski izdavač *Routledge*. Osim uvoda i zaključka, sarajevsko izdanje na preko 350 stranica obrađuje sedam tematskih cjelina istraživanja: 1. *Teorijski okvir, predmet istraživanja i izvori*; 2. *Vođa i ideologija*; 3. *Centralizirana Jugoslavija kao rješenje srpskog nacionalnog pitanja*; 4. *Formiranje Republike Srpske Krajine i politika etničkog razdvajanja u Hrvatskoj*; 5. *Formiranje Republike Srpske i politika etničkog razdvajanja u Bosni i Hercegovini*; 6. *Plan za Kosovo*; 7. *Pad vođe*. Iako bi se generalno moglo reći da je osnovna tema studije sudski proces Slobodanu Miloševiću pred Haškim tribunalom, preciznija formulacija sadržala bi objašnjenje da je ovo prevashodno knjiga o ideologiji i političkom projektu, koji je personifikovao Slobodan Milošević tokom 90-ih godina. Milošević i njegovo suđenje u Haškom tribunalu samo su osnova na kojoj autorka dešifruje ideologiju koju je Milošević naslijedio i koju je sprovodio u određenom vremenskom periodu.

Korištenjem dokaznog materijala Haškog tribunala, autorka je dala osnovne smjernice za sva buduća istraživanja, koja će istoriografski obrađivati događaje tokom 90-ih na osnovu dokaznog materijala korištenog u sudnicama tribunala. Način na koji autorka upotrebljava izvore, i u kojoj funkciji ih koristi za objašnjavanje određenih procesa, potpuno isključuje uvriježen narativ o Haškom tribunalu kao političkom tijelu. Širokim spektrom ponuđenih istorijskih izvora na kojima gradi studiju, Tromp precizno objašnjava da osnovna funkcija Haškog tribunala nije bila samo zadovoljenje pravde, već i utvrđivanje i dokumentovanje svih elemenata sudskog procesa, koji će se naknadno koristiti u istorijskim istraživanjima. Takvim pristupom, autorka je na najbolji način argumentovala jednu od početnih hipoteza istraživanja u kojoj navodi da činjenica da Slobodan Milošević nije doživio kraj sudskog procesa nije toliko važna, jer nedostatak pravosnažne presude ne znači da ne postoji istorijska istina. Takvim pristupom stvoreni su uslovi da se kroz analizu sudskih spisa ukaže na ulogu Miloševića kao političkog lidera i njegovu odgovornost u oblikovanju i sprovođenju zločinačkog plana. Za razumijevanje metodologije i istraživačkog procesa, veoma je važna činjenica da je Tromp uporedo sa akademskom karijerom, učestvovala u radu istraživačkog tima Haškog tribunala. Na taj način bila je u prilici da se iz prve ruke bavi prikupljanjem i analizom dokaza koje je tužilaštvo koristilo u nekoliko sudskih procesa u okviru Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Rezultati tih istraživanja, odnosno dokazni materijal korišten od strane tužilaštva, čine emirijsku osnovu ove studije.

U uvodnom dijelu detaljno je opisana geneza takozvane *Velikosrpske ideologije*, za koju autorka tvrdi da je osnova kompletne optužnice protiv Miloševića. Ukazano je na sve njene pojavne oblike za vrijeme SFRJ, i plan srpskih političkih i intelektualnih elita da nakon smrti Josipa Broza, otvore pitanje Ustava iz 1974. godine kojim je, po njihovim ocjenama, Srbija bila u podređenom položaju. Nasuprot zvaničnom, federalnom konceptu Jugoslavije, srpske elite promovisale su ideju države u kojoj bi se bez obzira na istorijsku tradiciju uvažila činjenica da su Srbi najznačajnija zajednica/etnos te države, iz koje će vremenom biti formulisan koncept centralističke Jugoslavije u kojoj bi Beograd vodio glavnu riječ. Kada je početkom 90-ih bilo jasno da je takvu ideju nemoguće realizovati, promovisan je novi koncept koji je insistirao na pravu samoopredjeljenja. Međutim, problem je ležao u činjenici da se to pravo nije odnosilo na republike, koje su po Ustavu bile nosioci suvereniteta, već za narode, što je bio nagovještaj sukoba.

Detaljno se opisuju svi pokušaji Miloševića da očuva centralizovanu Jugoslaviju i način na koji je taj plan ušao u novu fazu odvajanja pojedinih teritorija u Hrvatskoj i BiH i njihovo priključenje Srbiji, odnosno krnjoj Jugoslaviji. Navedeni su svi pokušaji opstrukcije jugoslovenskog predsjedništva i drugih saveznih organa koje Milošević nije kontrolisao, kao i njegova uloga u AB revolucijama u Vojvodini i Crnoj Gori. Opisani su i kontakti sa liderima hrvatskih i bosanskih Srba, koji su učestvovali u sprovođenju politike objedinjavanja „srpskog etnosa”, kao i pregovori sa Tuđmanom o podjeli BiH. Posebno važan segment je rasvjetljavanje uloge Jugoslovenske narodne armije, i njene reorganizacije 1988. godine, kojom je vojska smišljeno stavljena u funkciju politike Beograda tokom rata u Hrvatskoj i Bosni. Prezentovanjem zvaničnih dokumenata srpskih državnih organa opisana je uloga Miloševića tokom rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, njegove veze sa rukovodstvom Republike Srpske Krajine i Republike Srpske, kao i sadržaj svih mirovnih inicijativa i pregovora za okončanje sukoba. Poseban fokus stavljen je na dokumente i dokaze kojima se ukazuje na direktnu vezu MUP-a Srbije i svih paravojnih formacija, koje su djelovale u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije, kao i veza sa komandnim kadrom JNA koji je nakon 1992. godine učestvovao u ratnim operacijama. Konačno, u posebnom poglavlju knjige opisana je politika Srbije prema Kosovu od ranih 80-ih do potpisivanja *Kumanovskog sporazuma* kojim je Srbija izgubila kontrolu nad Kosovom, na kome je Milošević započeo i završio političku karijeru.

- - - -

Opširnim empirijskim izvorima, ukazivanjem na početke i tok ratnih planova, autorka je definisala istorijski i politički kontekst svih ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije. Pozivajući se na prvorazredne dokumente državnih organa, izvedena je geneza takozvanog *organizovanog zločinačkog poduhvata* koji je završio na optuženičkoj klupi Haškog tribunala. Takvim pristupom, Tromp je ukazala da je Milošević bio samo jedan od izvršilaca projekta koji je počeo da se realizuje krajem 19. vijeka. Uvođenjem terminologije pravna i istorijska istina, problematizovano je i nasljeđe politike koju je pesonifikovao Milošević. Pozivajući se na prezentovane dokaze pred Tribunalom, dinamiku sudskog procesa i „*Privremenu presudu iz 2004*” kojom je optužnica potvrđena, autorka tvrdi da nema nikakve sumnje da bi Milošević bio osuđen. No i pored toga, Tromp smatra da samo donošenje pravosnažne presude i nije toliko važno, jer obim i sadržaj prezentovanih dokaza pro-

tiv Miloševića, ne ostavlja nikakvu sumnju da je moguće utvrditi istorijsku istinu i nasljeđe ovog projekta. U tom kontekstu, u završnim promišljanjima, autorka sa pravom aktuelizuje nasljeđe politike koju je personifikovao Milošević, objašnjavajući da njegovi nasljednici nikada nijesu napravili jasan otklon od tog koncepta. Naprotiv, srpske političke elite u kontinuitetu su pokušavale da postkonfliktni narativ predstave kao jednu sivu sliku u kojoj je na svim stranama bilo žrtava i zločinaca. Po njenoj ocjeni, to ukazuje na nespремnost srpskog društva da prihvati odgovornost i odrekne se projekta koji je bio generator sukoba u bivšoj Jugoslaviji tokom 90-ih.

Za istoričare iz regiona, ova knjiga je važna i zbog činjenice da je autorka ukazala na vrijednost dokaznog materijala Haškog tribunal, koji će u budućnosti biti neizostavni izvor za svako istraživanje vojnih sukoba i političkih procesa na prostoru bivše Jugoslavije. Korištenjem obimne literature, nastale uglavnom na engleskom govornom području, ona nas takođe podsjeća da su se ovim pitanjima mnogo ozbiljnije i privrženije bavili strani nego domaći autori. Iz tog razloga, knjiga *Smrt u Hagu – nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću* predstavlja važan izvor i model na koji bi trebalo da se oslanjaju sva buduća istraživanja o raspletu jugoslovenske političke krize tokom 90-ih.